

EL TEISME, UN MODEL ÚTIL PERÒ NO PAS ABSOLUT PER «IMAGINAR» DÉU

CREURE O NO CREURE "EN DÉU" JA NO ÉS LA QÜESTIÓ, SINÓ EN QUIN DÉU CREURE

JOSÉ MARÍA VIGIL

VEURE:

Una llarga però no pas eterna història de la idea de "Déu"

Els antropòlegs insisteixen que l'*homo sapiens* ha estat *homo religiosus* des del començament. Aquest primat va començar a ser "humà" quan va passar a necessitar un sentit per viure, i va passar a percebre una dimensió espiritual, sagrada, misteriosa...

Ens pensàvem que aquesta dimensió religiosa dóna com a relació necessària un "Déu", però avui sabem que no ha estat pas sempre així. Ara tenim dades que mostren com durant tot el Neolític (70.000 a 10.000 aC) els nostres avantpassats adoraven a la *Gran Deessa Mare*, confusament identificada amb la Natura. La idea de "déu" és posterior, de l'època de la revolució agrària (fa 10.000 anys). El déu guerrer, masculí, que habita en el cel i estableix aliances amb la tribu... és una idea divina recent, que es va generalitzar i es va imposar majoritàriament en les religions "agràries".

El concepte grec de déu ("theos") marcaria Occident més tard: és el "teisme", una forma de concebre allò religiós centrant-ho tot en la figura de "déu". Els déus viuen en un món damunt del nostre, i són poderosos, però tenen passions humanes. Els filòsofs grecs criticaran aquesta imatge massa humana dels déus. El cristianisme també purificarà la seva imatge de déu, que continuarà essent, malgrat tot, força antropomòrfica: Déu estima, crea, decideix, es penedeix, intervé, perdona, redimeix, salva, té un pla... com nosaltres que, al cap i a la fi, estem fets a la seva imatge i semblança. Aquest Déu totpoderós, Creador, Causa primera, Senyor, Jutge... va quedar en el centre de la cosmovisió religiosa occidental, com l'estrella polar del firmament religiós en torn de la qual tot gira. De Déu no se'n podia ni dubtar: el dubte ja era un pecat, contra la fe. Creure o no creure en Déu: aquesta era la qüestió decisiva.

La ciència i la modernitat xoquen amb Déu

Però a partir del segle XVII, l'avenç de la ciència va fent retrocedir "Déu" en tot allò que fins aleshores se li havia atribuït. Grotius ho va dir: tot funciona autònomament, *etsi Deus no daretur*, com si Déu no existís. La ciència descobreix les "lleis de la natura"; els follets i

els esperits ja no són necessaris, els miracles desapareixen, i fins i tot es tornen increïbles. Bultmann dirà: no es pot ser modern i creure en el món d'esperits tradicional.

No només la ciència, la psicologia social també ens transforma: l'ésser humà modern adult no se sent a gust davant d'un Déu paternalista tapaforats (Torras, 66). Bonhoeffer dirà: "Déu es retira, ens fa una crida a viure sense ell, en una santedat laica".

Si en el segle XVIII va començar l'ateisme, en el segle XX es va multiplicar per 12: va ser l'opció "religiosa" que més va créixer. Augmenten els "a-teus", els "sense-Déu", que no són pas persones de mala voluntat que vulguin combatre Déu, sinó persones a les quals Déu no els resulta creïble, ni tan sols intel·ligible. La idea clàssica de "déu" es comença a qüestionar.

Nous replantejaments de la qüestió

El cristianisme occidental dels segles XVIII-XIX va interpretar l'ateisme com a anticlericalisme, i en part tenia raó. Però més endavant reconeixeria que una altra gran part de raó la tenien els crítics ateus: "els cristians hem velat més que no pas revelat el rostre de Déu" (Vaticà II, GS19). Hem defensat males imatges de Déu, i ara som molts cristians els que reconeixem que "jo tampoc crec en aquest Déu en el que no creuen els ateus" (Arias, 42).

Però avui dia estem fent un pas més: el mateix concepte de "déu", fins i tot purificat de les males imatges, és un concepte limitat, i d'acceptació no universal. Més: hi ha qui creu que certs conceptes de déu, fins i tot són perniciosos, doncs transmeten idees profundament equivocades a la Humanitat. Baltodano (210) considera urgent canviar la imatge de Déu al seu país, perquè la imatge comuna que se'n té, li fa mal. La qüestió, és nova, i molt seriosa: ¿quin estatut donem al concepte "déu"?

JUTJAR:

La idea de "theos" té els seus problemes

Comencem reconeixent-ne alguns:

- l'"objectivització" de déu: és "un ésser", molt especial, però un ésser concret, un "individu"... que viu al cel, allà dalt, allà fora... La immensa majoria dels creients ho creuen així, literalment;

Les cites entre parèntesi es refereixen a pàgines d'aquesta mateixa Agenda.

- és una "persona": estima, perdona, ordena, té un pla... com nosaltres... ¿no és antropomorfisme?;
- és totpoderós, senyor i jutge universal, premiador i castigador... ¿una projecció del sistema agrari?
- exerceix i reté la responsabilitat última sobre el curs de la història (no ens en desresponsabilitza?);
- és el Creador: absolutament "transcendent", totalment diferent del cosmos... Un dualisme radical que posa l'absolut per un costat, i la realitat còsmica, despullada de tot valor, per un altre?
- tradicionalment ha estat un déu "tribal", del meu país o la meua religió, que "ens ha escollit" i ens protegeix davant dels altres, ens ha revelat la veritat i ens dona una missió universal sobre els demés... ¿?

Ben considerat, tot això no és res més que una forma d'imaginar Déu però una forma que fa temps que està resultant inacceptable per a un nombre creixent de persones... que senten que creuen en Déu, però no pas en aquesta mena de déu, no pas en "theos", que no seria res més que una forma agrària d'imaginar-concebre la divinitat... Déu ha de ser quelcom més profund que allò que aquesta fe tradicional ha imaginat com a Déu.

Establim una distinció

Una cosa és creure en el misteri de Déu, en la divinitat –la realitat última, inexpressable–, i una altra és creure que aquest misteri adopti la forma concreta de déu-"theos" (un ésser, allà dalt, totpoderós...).

Creure en la realitat última, sense imatge de Déu

- La realitat última, no pot ser tan senzilla com aquesta imatge de déu-theos... No podem confondre allò que sigui en veritat la realitat última, amb la nostra idea "déu". El teisme és un "model", una forma concreta d'imaginar-concebre allò diví, un instrument conceptual, una ajuda, no imprescindible.

- És un instrument cultural (Marina, 222), que s'ha mostrat summament útil, genial fins i tot; però no és una "descripció" de la realitat última, que no ens podem "imaginar".

- És una creació humana; per això ha anat canviant, i està canviant; ara ens sembla una idea evident, però la humanitat va passar molt temps sense ella.

- Avui a moltes persones se'ls queda curta: no aconsegueixen acceptar aquesta forma d'imaginar la realitat última. Senten que el "teisme", l'imaginar la realitat última com a "déu", no és pas l'única manera de relacionar-s'hi, ni és la millor, ni sempre és bona.

No hi ha motius per desqualificar el "teisme", que per

a moltes persones resulta útil, fins i tot imprescindible. Es tracta de descobrir que només és un instrument, i que d'altres persones necessiten un altre model, no teista. Creure o no creure en "déu" ja no és pas la qüestió; ara allò decisiu és l'experiència espiritual de cadascú.

ACTUAR:

- Qui es trobi bé en la forma teista tradicional hi pot continuar; no s'ha de molestar ningú.

- No obstant; moltes persones i comunitats tradicionals faran bé en revisar aquest tema; no és bo de desconeixer-lo només per mandra.

- En general calen *noves imatges, noves metàfores* de Déu; les tradicionals estan desgastades i a moltes persones ja no els serveixen (pàg. 228).

- Avui dia, un nombre creixent de persones descobreixen que el teisme els resulta incompatible amb la seva percepció actual del món, i que fora del teisme, paradoxalment, es reconcilien amb la dimensió divina de la realitat, amb la *Realitat Divina*, nom nou –més respectuós– que donen a Déu.

- Els teòlegs cada dia veuen més clara la possibilitat d'un cristianisme posteista, tot i que encara falti molt per decantar bé aquesta intuïció. Es podria ser cristià i no ser teista, no creure en "déu-theos", sinó en la realitat divina, en la Divinitat.

- Es pot –i s'ha de– rellegir les religions més enllà del teisme (n'hi ha que no són teistes). Així com el model "déu" no és imprescindible, tampoc ho és la forma teista clàssica de les religions. Podem viure més enllà del teisme, tot i que no pas més enllà de la realitat última. Una reinterpretació posteista del cristianisme ja l'està fent molta gent, en la pràctica i en la teoria, i cal conèixer-la (Spong, 216).

- L'experiència espiritual de l'ésser humà és permanent, i es va aprofundint, però les imatges i explicacions que ens hem donat a nosaltres mateixos per comprendre-la i expressar-la, han anat variant, i variaran, a mesura que creix el nostre coneixement.

- La polèmica tradicional per l'existència de Déu (creure o no creure en Déu...) és una discussió que ja no té sentit... El model teista no és absolut; és tan tradicional que a molts els sembla imprescindible, però no ho és. I l'alternativa al teisme no és pas l'ateisme, sinó el "posteisme", o senzillament, el no teisme. Ambdues formes són compatibles amb l'experiència espiritual de l'ésser humà.